

Nurmi, Kivi ja muut Wäinö Aaltosen veistokset postimerkeillä

Kuvanveistäjä Wäinö Aaltonen syntyi vuonna 1894 ja muutti seitsenvuotiaana perheensä mukana Hirvensaloon nykyisen Turun alueelle. Siellä hänellä oli myöhemmin myös ateljee. Aaltosen veistoksista ovat postimerkeillä muun muassa Paavo Nurmen juoksijapatsas sekä Aleksis Kiven muotokuva ja muistopatsaan reliefi.

Lentävä turkulainen ja vuoden 1945 urheilusarja

Wäinö Aaltosen veistoksista tunnetuimpia on vuonna 1924 valmistunut Paavo Nurmen juoksijapatsas. Pronssiveistos on kuvattu vuonna 1973 ilmestyneellä postimerkillä, jolla on ensimmäistä kertaa Suomessa urheilijan nimi. Vuoden 1945 viisimerkkisen hyväntekeväisyysarjan urheilijat on ollut tapana tunnistaa nimeltä, mutta he esiintyvät merkeillä enemmänkin lajinsa ja urheilun edustajina. Kaikki ovat miehiä. *Suomen postimerkkien käsikirja* ei mainitse nimiä, mutta esimerkiksi *LAP*Essa ne kerrotaan.

Paavo Nurmi on jokseenkin itsestäänselvä valinta urheilusarjaan, ja kolmen muunkin ansiot ovat ilmeisiä. Urheilumuseon johtaja Pekka Honkanen kirjoittaa *Historia*-lehden 2/2005 artikkelissa, että Kalle Heikkisen valinta hiihtäjää kuvaavaan merkkiin ”on sen sijaan hiukan vaikeammin perusteltavissa”.

Turkulainen olympiafilatelisti Ossi Virtanen on esittänyt käsitystä, että kyseessä onkin Kalle Jalkanen. Tämä oli saanut 1930-luvulla kultamitalin sekä olympialaisissa että MM-kilpailuissa, kun taas Heikkinen oli voittanut vain Holmenkollenin kisoissa. Olisivatkohan Kallet menneet sekaisin?

Artikkelissaan Honkanen myös toteaa, että ”pelkästään urheilullista menestystä ajatellen olisi hiihdon sijasta aiheena voinut olla pikaluistelu”. Clas Thunberg oli voittanut 1920-luvun olympialaisissa viisi kultamitalia. Tämä ”Jääkenttien Nurmi” on yksi vuoden 1994 talviurheilupienoisarkin viidestä urheilijasta.

Toinen Thunberg eli Greta pääsee jossain vaiheessa ehkä myös postimerkille. Kolmantena voidaan vielä mainita Carl Peter Thunberg, joka on Ruotsin postimerkillä 1973, ja jonka mukaan nimetyn Thunbergiasuvun kukkia on kymmenien maiden merkeillä.

Taiteen vapaus ja Hannes Kolehmainen

Paavo Nurmen juoksijapatsas kuvaa niin ikään paitsi häntä itseään myös suomalaista juoksijaa yleensä. Wäinö Aaltonen ei edes pyrkinyt tekemään mallistaan täydellistä näköiskopiota. Esko Hakkila kirjoittaa kirjassa *Wäinö Aaltonen. Elämää ja taidetta* (1953), että taiteellisten normien ja veistoksellisten vaatimusten edessä ”sai naturalismi kiltisti laskea aseensa”.

Paavo Nurmen juoksijapatsas valmistui vuonna 1924. Vajaata 30 vuotta myöhemmin Nurmi sytytti olympiatulen Olympiastadionilla ja Hannes Kolehmainen stadionin tornissa. Monacon 10-merkkinen sarja ilmestyi seuraavana vuonna. Juoksijapatsas on Ateneumissa ja sen kopiot Helsingissä Stadionin edustalla, Turussa joen varrella, Lausannessa Sveitsissä ja Jyväskylässä.

Keskustelua on herättänyt patsaan askel, joka on kieltämättä lentävä ja vauhdikas mutta päättyy varpaisiin. Todellisuudessa Nurmi astui maahan kanta edellä niin kuin kestävyysjuoksussa on tavallista.

Vuoden 1989 juhlapostimerkillä Hannes Kolehmainen on voittamassa Tukholman olympialaisten 5000 metrin juoksun uudella maailmanennätyksellä. Toiseksi tullut Jean Bouin hävisi 1/10 sekunnin erolla. Paavo Nurmi rikkoi Kolehmaisien ennätyksen kymmenen vuotta myöhemmin. Haitin 16-merkkisellä maraton-sarjalla vuodelta 1969 on suomalaisista myös Albin Stenroos, jonka nimi on tosin kirjoitettu väärin muotoon Steenroos.

Taiteellisia vapauksia otetaan myös postimerkkien suunnittelussa, mistä esimerkkinä on Hannes Kolehmaisien 100-vuotisjuhla-merkki vuodelta 1989. Kolehmaisien kuuluisin juoksu on vuoden 1912 Tukholman

olympialaisten 5000 metrin loppukilpailu, jossa hän voitti kultamitalin kovan kaksintaistelun jälkeen.

Loppukirissä oli kaikki draaman ja legendan ainekset koossa. Toiseksi tullut ranskalainen Jean Bouin oli tehnyt 10000 metrin maailmanennätyksen edellisenä vuonna, muttei kuitenkaan osallistunut kolme päivää aikaisemmin pidettyihin 10000 metrin välieriin. Hän halusi keskittyä 5000 metriin.

Vuoden 1989 postimerkissä Kolehmainen on juuri astumassa 5000 metrin maaliviivalle ja katkaisemassa maalinauhan. Voittoaika 14.36,6 oli maailmanennätys ja alitti ensimmäisen kerran 15 minuutin haamurajan. Bouin hävisi täpärästi muutaman kymmenen senttimetrin erolla ja yhden kymmenesosa-sekunnin verran hitaammalla ajalla 14.36,7. Ajanottajat epäilivät hetken aikaa kellojaan ja ajattelivat, että yksi kierros oli jäänyt vahingossa juoksematta.

Tuolloin otetusta valokuvasta näkee, että Bouin on aivan Kolehmaisien takana ja ero kahden välillä olematon. Matti Hannus kirjoittaa kirjassa *Kultaiset kentät* (1999), että ”tämä kuva kuuluu jokaiseen suomalaiseen yleisurheiluhistoriikkiin”. Postimerkin

suunnittelija Paavo Huovinen on hiukan kaunistellut kuvaa, rajannut Bouinin pois, ja saanut voiton näyttämään paremmalta kuin todellisuudessa ihan olikaan.

Paavo Nurmi on postimerkin aiheena aiemmin mainittujen kahden lisäksi vuoden 1997 postimerkillä Pariisin olympialaisten 3000 metrin joukkuejuoksussa. Tätä ennen ovat ulkomailla ilmestyneet Dominikaanisen tasavallan (1957) ja Unkarissa painetun Mongolian (1969) postimerkki.

Aleksis Kivi tuli ensimmäisenä

Wäinö Aaltosen veistoksia kuvaavista postimerkeistä ensimmäinen perustuu Aleksis Kiven muotokuvaan. Merkki ilmestyi 10.10.1934, jolloin kirjailijan syntymästä tuli kuluneeksi 100 vuotta.

Suomessa oli ilmestynyt ennen Aleksis Kiven merkkiä vasta kolmekymmentä erikoismerkkiä, pääosin Punaisen Ristin sarjoja. Tuon ajan filatelisilla mittareilla määrä oli suuri, kun nykypäivänä voidaan julkaista yksin muumiaiheisia merkkejä yli 60 kappaletta ilman, että asiasta nousee suurta kohua. Muumien luoja Tove Janssonin äiti Signe ”Ham” Hammarsten-Jansson on jättänyt vielä suuremman jäljen, sillä hänen piirtämiään erilaisia postimerkkejä on 2½-kertainen määrä.

Suomen Postimerkkilehden syyskuun numerossa 9/1934 on hienovarainen viittaus uutuusmerkkien suureen määrään. Aleksis Kiven merkistä todetaan, että ”tämäntapaiset yksityiset, suuripainoksiset erikoismerkit eivät vahingoittane mainettamme hyvänä merkkeilymaana”.

Aiheeseen palataan lehden joulukuun numerossa. Suomen Filatelistiseuran puheenjohtaja O. K. Selinheimo mainitsee kirjoituksensa alussa väitteen, että ”Suomi viime vuosina on julkaissut liian runsaasti

uusia merkkejä”. Toisaalta hän myöntää merkkien tarpeen, jotta suomalaiset pystyvät toimittamaan uutuuksia ulkomaille samassa tahdissa kuin ulkomaalaiset vaihtajat toimittavat Suomeen. Selinheimo vertailee Suomen merkkilukua kuuteen muuhun maahan ja päättyy siihen, että ”me olemme tässä suhteessa, ei ainoastaan gentlemannimaa, vaan myös niistäkin numero yksi”.

Aleksis Kiven Seitsemän veljestä ilmestyi 150 vuotta sitten. Kiven 150-vuotisjuhlamerkissä on Sydämeni laulun sanat sekä yksi kolmesta reliefistä, jotka ovat Wäinö Aaltosen tekemässä Aleksis Kiven muistopatsaassa. Reliefistä on valmistettu useita kymmeniä kipsivaloksia, joista yksi on Wäinö Aaltosen museossa. Kuvan postimerkit ovat vuosilta 1934, 1970, 1997 ja 1984.

Aleksis Kiven syntymäpäivästä tulee minulle ensimmäisenä mieleen nenänvalkaisu- ja raittiuskauDET, joita pidin aikoinaan melko säännöllisesti 10.10. alkaen. Se soveltui tarkoitukseen mainiosti, sillä pyöreät luvut oli helppo muistaa ja raittiuskauDET päättyi sopivasti Martin nimipäivään 10.11. Nykyään Aleksis Kiven päivä on samalla suomalaisen kirjallisuuden päivä, jolloin juhlietaan paitsi kirjailijaa itseään myös hänen edustamaansa alaa yleisesti.

Satavuotismerkit ja Aboex museossa

Wäinö Aaltosen syntymästä tuli 8.3.1994 kuluneeksi 100 vuotta. Samana päivänä ilmestyi kaksi postimerkkiä, joiden ensipäivänleimaus oli Wäinö Aaltosen museossa joen varrella Turussa. Wäinö Aaltosen Seuran puheenjohtaja Antti Lehtinen kertoo seuran *Vuosikirjassa* (osa XV, 1995) merkkien syntyhistorian.

Seura päätti anoa jo varhaisessa vaiheessa vuoden 1991 lokakuussa Posti- ja telelaitokselta juhlapostimerkin julkaisemista osana 100-vuotisjuhlallisuuksia. Seura toimitti Postimerkkikeskukselle runsaasti kuva-aineistoa Aaltosen veistoksista, ja merkin suunnittelijaksi valittu Pentti Rahikainen teki keskustelujen pohjalta useita luonnoksia juhلامerkiksi. Merkkejä päätettiin lopulta julkaista yhden sijasta kaksi ja suuremmassa koossa. Aiheina ovat graniittinen Lahden sankaripatsas *Rauha* sekä pronssiveistos *Muusa*.

Patsaat Wäinö Aaltosen 100-vuotisjuhlamerkeillä ovat hyvin erilaiset. Lahden sankaripatsas on paljon suurempi kuin Muusa, ja edellinen on graniittia kun taas jälkimmäinen on pronssia. Sankaripatsasta on vain yksi kappale ja Muusaa puolestaan useita kopioita eri puolilla Suomea. Aaltosen monogrammi on sekä merkeillä että erikoisleimassa.

Turun Postimerkkikerho järjesti Wäinö Aaltosen museossa postimerkinäyttelyitä monena keväänä 1970- ja 1980-luvuilla. Ikimuistoisin on vuoden 1979 nelipäiväinen Aboex-näyttely, joka oli valtava yleisömenestys.

Abophil 5/1979 kirjoittaa, että jonoja alkoi kertyä näyttelypaikan edustalle jo lähes tuntia ennen avausta. Jonot olivat avaushetkellä 50 metrin pituiset, ja niitä riitti avauspäivänä lähes näyttelyn sulkemiseen asti. Turvallisuusmääräysten vuoksi sisään ei voitu päästää kerralla liian suurta ihmismäärää.

Muistan elävästi tungoksen, joka oli portaisiin museon alakertaan, ja jota näyttelytoimikunnan puheenjohtaja Mikko Ossa piti hallinnassa, kun olin itse pyrkimässä alakerran tiloihin. Pitkiä jonoja oli myös näyttelyn postissa, jossa merkkien myyjät ja leimaajat tekivät hikisiä työpäiviä. Näyttelyssä oli pitkälti yli 5000 kävijää.

Wäinö Aaltosen museo eli nykyään WAM on muuttunut noista ajoista, jos ovat postimerkinäyttelyiden kävijämäärätkin.

Alakerta on varastotilana, portaat on purettu pois ja esillä on enää vain muutamia Aaltosen töitä. Museossa on vaihtuvia näyttelyitä, ja kun kävin tammikuussa museokortilla katsomassa, moderni taide oli tullut perinteisen tilalle.

Wäinö Aaltosen veistoksia on kaikkiaan kahdellatoista suomalaisella postimerkillä. Veistokset ja niitä esittävät postimerkit on lueteltu alempana valmistumisvuoden mukaisessa järjestyksessä. Niiden lisäksi vuoden 2009 postimerkillä on maalaus *Kukkivat iirikset*.

Julkaistu: *Filatelisti* 2/2020

Tampereen Hämeensilta on kahdella postimerkillä. Vuonna 1942 ilmestynyt 50 markan käyttömerkki oli siihen asti nimellisarvoltaan korkein, nykyrahassa noin 10 euroa. Rahan arvo laski käypäisyysaikana vuoden 1962 loppuun mennessä noin 90 prosenttia eli 1/10 osaansa. Tämän takia varsin monenlaiset yksittäis- ja yhtenäispostititteet ovat mahdollisia. Harvinaisesta yksittäispostititteesta on kuva Hannu Kaupin kirjassa Yleismerkit 1930 (2012). Siinä on kirjatun kotimaan pikapaketin pakettikortti vuodelta 1947. Taksa oli voimassa vuoden.

Wäinö Aaltosen veistokset postimerkeillä

Paavo Nurmi (1924) – Paavo Nurmen surumerkki 1973

Muusa (1926) – Wäinö Aaltosen 100-vuotisjuhlajulkaisu 1994

Tampereen Hämeensillan pirkkalaisveistokset (1929) – 50 markan käyttömerkki 1942 ja 90 pennin käyttömerkki 1968

Työ ja tulevaisuus -sarja, eduskuntatalon istuntosalin viisi veistosta (1932), vasemmalta lukien: Raivaaja, Henkinen työ, Tulevaisuus, Usko ja Sadonkorjaaja – Parlamenttienvälisen liiton konferenssi 1955

Tulevaisuus (n. 1932) – yksikamarinen eduskunta 75 vuotta 1982

Aleksis Kiven muotokuva (n. 1932) – Aleksis Kiven 100-vuotisjuhlamerkki 1934

Jean Sibeliuksen muotokuva (1935) – Jean Sibeliuksen surumerkki 1957

Sydämeni laulu, reliefi Aleksis Kiven muistopatsaassa (1939) – Aleksis Kiven 150-vuotisjuhlamerkki 1984

Vapauden jumalatar seppelöi nuoruuden (1940) – Eurooppa-merkki 1974 (yhteisjulkaisun aiheena on kuvanveisto)

Lahden sankaripatsas Rauha (1952) – Wäinö Aaltosen 100-vuotisjuhlajulkaisu 1994

Hietaniemen hautausmaan sankariristi (1954) – Puolustuslaitos 50 vuotta 1968